

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

21e jaargang nr. 43 20 oktober 1968

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar

Overige landen f 12,50 per jaar

losse nummers f 0,50

verschijnt wekelijks

Het einde van de roman, of de ene maagd is de andere wel-

(...), „Vlak voor haar is de hel verlichte etalage van de modewinkel op de hoek van de R-straat, erboven staat in rode aan elkaar geschreven letters Robinetta. Ze draait de vrij duistere R-straat in en gaat aan de linkerzijde van de weg rijden. Op de hoek tegenover Robinetta is een sigarenwinkel waarvan alleen de automaten verlicht zijn. Een magere lange jongen in een zwarte trui holt naar de automaat en stopt er geld in. Als zij voor haar huis stopt komt de jongen weer terug hollen, een pakje sigaretten in zijn hand. Ze stapt van haar fiets en manoeuvreert hem tussen twee geparkeerde auto's door naar het trottoir. Door het ruitje van haar huisdeur schijnt licht. Ze haalt voor de deur de sleutel uit haar tasje en steekt hem in het slot. Zachtjes doet ze de deur open en rijdt haar fiets het gangetje in. Bovenaan de trap klinkt de stem van haar moeder. Of ze daar is, ze is 10 minuten te laat. Ze antwoordt dat de film wat lang duurde en doet de deur achter zich dicht(...)”.

Aldus het slot van het feitelijke verhaal uit — De Maagden —, projekt no. 2, van de vieren-dertigjarige schijver Enno Develing. De R-straat is een smalle circa 5-meter brede straat — de trottoirs meegerekend — en ligt in een lang voor de oorlog begonnen en daarvoor afge-maakte woonwijk, die tegen de zuidwestzijde van een groot eveneens vooroorlogse z.g. volks-park aanligt. De huizen in het gedeelte van de R-straat waar het meisje woont, zijn in 1933 gebouwd naar een ontwerp van de architect Brands en zijn opgetrokken uit lichtrode bak-stenen. Ze hebben twee verdiepingen, waarvan de bovenste onder de schuine met leiblauwe pannen bedekte dakkap, terwijl de benedenver-dieping beschikt over een klein voortuintje van ongeveer 1½ bij 1 m. Deze exacte gegevens zijn

niet ontleend aan een boekje — toeristische At-trakties — of — Bijzondere Woonwijken van den Haag —, in welke stal het feitelijke verhaal uit — De Maagden — speelt, maar staan ge-woon vermeld in het begin van het projekt, vormen er een wezenlijk bestanddeel van. Een begin ook waarin de geciteerde zij-figuur nog maagd is. Eenmaal weer thuis behoort dit tot het verleden. Niet als gevolg van een incident voor of na de film. Het meisje gaat nl. niet naar de film. Wat zij wel doet, is met haar vriendje oppassen bij een echtpaar dat een avond uit-gaat. Al gauw nadat deze mensen weg zijn wordt er koffie en jenever gedronken, gepraat, naar de W.C. gegaan, gevreeën. Het laatste ge-schiedt aanvankelijk op de bank in de woon-kamer. Meisje, maar vooral jongen, realiseert zich dat beheersen ook z'n grenzen heeft. Van-daar dat uiteindelijk woonkamer en bank ver-laten worden, en beiden naar de slaapkamer gaan. Als het meisje niet wil, zal de jongen het heus niet doen. Het meisje antwoordt niet. Na de ontmaagding zegt de jongen dat hij direkt wel weer zou willen en vooral kunnen. Het blijft een uitspraak. Het meisje moet, zoals eerder reeds bleek, nu eenmaal op tijd thuis zijn.

Om misverstanden te voorkomen, dient opge-merkt dat dit verhaal van een ontmaagding niet door Develing is verzonnen. De geschiedenis vond ongeveer tien jaar geleden plaats en werd door de betrokkenen zo uitvoerig mogelijk aan de schrijver verteld. In zijn essay — Het einde van de roman — waarop ik straks nog terug-kom, zegt Develing hierover: (...), „Het ging er nooit om wat ze dachten, voelden, ondergingen of welke andere subjektieve ervaring ze be-leefden, maar uitsluitend om een feitelijk ver-slag van de gebeurtenissen. Het ging er om de hele situatie te rekonstrueren, waarbij vooral

een radio-uitzending van zondag 20 oktober 1968

Kalender 1969

De kalender 1969 van het
Humanistisch Verbond,
nu in geheel vernieuwde
uitvoering, is verschenen.

De prijs is

f 4.65

Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door
storting of overschrijving van f 4,65 op post-
rekening 304960 t.n.v. het Humanistisch Ver-
bond, Utrecht.

In de omschrijving: Kalender 1969.

de plaats, de omgeving, de tijd en andere omstandigheden van belang waren. Soms met behulp van oude kiekens uit het foto-album was het tenslotte mogelijk de totale gebeurtenissen uiterst nauwkeurig en topografisch volkomen korrekt te hersitueren. De fietstocht van het meisje van haar huis naar de plaats waar de ontmaagding plaats vond, werd eveneens precies gerekonstrueerd. Dit gebeurde op een voorjaarsavond onder precies dezelfde omstandigheden en op exact gelijk tijdstip als de ware gebeurtenissen tien jaar eerder(...). Tot zover Develing. Doel van de werkwijze is enkel en alleen het weergeven van de werkelijkheid. Teneinde die werkelijkheid, in dit geval van de ontmaagding, nog te vergroten, geeft Develing in zijn projekt eveneens: een zo nauwgezet mogelijk visuele rekonstruktie van dezelfde gebeurtenissen door middel van feitelijke fotografie, plus een aantal direkt in taal weergegeven belevenissen van meisjes, via interviews op de band vastgelegd. Van de foto's, gemaakt door Frank Bouwman, valt op dat ze terecht niet mooi gemaakt zijn. Belangrijkste opname lijkt mij die waarop de jongen de ongerustheid van het meisje wegneemt door haar na afloop het kondoom, gevuld met water, te tonen. Het lekt inderdaad niet. De interviews, verzorgd door Trudi Beumer en Lieneke van Schaardenburg, springen er uit doordat de verkregen antwoorden weinig onderling verschillen, en inzake de ontmaagding zelf, op twee na, bij het aanrandige af zijn. Wat het eerste betreft lijkt mij dit veroorzaakt door het niet exact genoeg te werk gegaan zijn bij het trekken van de steekproef. Wanneer men inderdaad, zoals in — Het einde van de roman — vermeld staat, „meisjes en vrouwen in leeftijd variërend van 16 tot 82 jaar en in maatschappelijke status variërend van werkster, hippe tiener en degelijke huisvrouw tot een lesbienne en een echtgenote van een di-

rekteur van een grote maatschappij, genomen heeft, dan had men m.i. een meer duidelijk verschil in de beantwoording der vragen moeten kunnen onderkennen. Te vaak leest men vrijwel hetzelfde, de aandacht verslapt, het informatieve doel van Develing en zijn medewerkers blijft te sterk in de interviews steken. Over het aanrand-effekt dat op mij uit de interviews overkwam, zou ik willen opmerken dat bijna alle vrouwen tussen de regels door lijken te zeggen dat — ontmaagden minder heerlijk is dan U denkt —. Ontnuchterd misschien, maar daarom nog geen irrealiteit.

Wie nu is Enno Develing? Wat is een projekt? Wat wordt met en in het essay — Het einde van de roman — bedoeld?

Hoewel misschien overbodig, vooraf zij opgemerkt dat Develing geen literaire voyeur, charlatan, sensatiezoeker, of wat iets meer zij, is. Was in bijzonder het laatste het geval, hij zou de naam van het foto-meisje uit — De Maagden — aan de publiciteit hebben prijs gegeven.

In eerste aanleg is Develing een gewoon romanschrijver. In 1964 debuteerde hij met — Alberto en ik —, een boek dat men globaal onder de noemer bekentenisliteratuur zou kunnen vangen. Kort daarna komt hij tot de konklusie dat romans schrijven in onze tijd geen zin meer heeft. Het waarom licht hij toe in een aantal stencils die in 1968 gebundeld worden in het reeds genoemde essay — Het einde van de roman —. Geen van deze stencils verscheen ooit in een literair tijdschrift, en wel omdat, zoals Develing beweert: (...), „Dergelijke periodieken geheel verweven zijn met het bestaande isolement van kunst en literatuur in maatschappelijk opzicht. In feite dragen zij er toe bij het isolement te handhaven. Zij richten zich tot een klein sektarisch publiek, dat de kunst gebruikt als ontvluchtingsmiddel uit de werkelijkheid. Precies het tegenovergestelde van de bedoelingen van het projekt(...)”. Ten aanzien van de roman merkt Develing op: (...), „De roman is gebaseerd op fictie. Dat gaat ook op voor de z.g. autobiografische bekentenismans: in handen van de schrijver wordt iedere werkelijkheid tot een fictie(...)”. Volgens Develing doet de hedendaagse schrijver niet anders dan die fictie als dekmantel te gebruiken en zijn persoonlijke visies, ideeën, reacties, overtuigingen, gevoelsproblemen, stoelgang, liefde — en haatgevoelens en verder alles wat maar zijn persoonlijkheid uitmaakt — tot bij wijze van spreken het merk tandpasta wat hij gebruikt toe — te spuien. Waarbij diezelfde schrijver nog slechts schrijft voor familieleden en kennissen, maar nauwelijks voor een willekeurige lezer. Oorzaak is dat die romanschrijver te beperkte informatie geeft, en deze informatie bovendien nog volstopt met allerlei psychologische en filosofische opvattingjes. Goed bedoeld allemaal, maar er is geen ruimte meer voor heden ten dage. Wel,

en daarvan gaat het projekt dan ook uit, voor de alledaagse werkelijkheid. Een alledaagse werkelijkheid die zo gewoon is en waaraan men zo is gewend dat aan tal van facetten voorbij gegaan wordt. Allerlei dingen worden als vanzelfsprekend aangenomen, terwijl niemand zich realiseert wat het nu eigenlijk precies is.

Het eerste resultaat van deze opvattingen is het projekt (tussen haakjes: de naam projekt is niet belangrijk, men kan volgens mij ook van dokumentaire of werkstuk spreken) — Voor de soldaten —, dat in 1966 bij de Bezige Bij verscheen. Het boek bestaat uit twee delen: Enerzijds geeft het de dag van opkomst in militaire dienst van een bepaalde jongen, beginnend vanaf het vertrek met de eerste reisgelegenheid na 06.59 uur tot en met het avondappèl, anderzijds een aantal interviews met militairen die hun z.g. sterke dienstverhalen vertellen. In — Voor de soldaten — wordt evenals in — De Maagden — niet gedacht, door de soldaat A. noch door Develing. Er wordt niet geïnterpreteerd, geen kritiek gegeven op de militaire maatschappij. Het gevolg is dat de fouten in die maatschappij juist sterk naar voren komen. Het gaat, zoals gezegd, slechts om werkelijkheid die de lezer moet prikkelen tot activiteit en creativiteit. Een prikkeling die m.i. inderdaad zowel door het projekt — Voor de soldaten — als — De Maagden — veroorzaakt wordt. Waarmee niet gezegd wil zijn dat de beweringen van Develing in — Het einde van de roman — alle zonder meer moeten worden aangenomen. Daarvoor staat er te weinig, als uitgangspunt, over wat de roman nu eigenlijk wel is, wordt er teveel verwezen naar de beeldende kunst (minimal-art), is het essay in z'n totaliteit, ondanks de opmerking in datzelfde essay dat het projekt pretentius is in zijn pretentieloosheid(!), toch net iets te pretentius. Ik denk in dit verband — bijvoorbeeld — aan de opmerking van Develing ten aanzien van het projekt — voor de soldaten — „dat velen het een boeiende reportage vonden”. Mag de lezer dat alsjeblijft zelf uitmaken.

Desondanks, en los van het feit dat volgens mij de lezer via de z.g. traditionele roman eveneens zijn werkelijkheid kan kreeëren, of wel dat het einde van de roman geen feit is, verdient zowel essay als — De Maagden — meer dan de traditionele sympathieke aandacht. Niet geheel uniek komt Develing in — Het einde van de roman — tot de uitspraak dat kunst informatie en communicatie moet geven. Informatie is er voldoende in — De Maagden —. Ook al staan er

Voor het Woord van de Week is een handige linnen

verzamelband

verkrijgbaar.

Prijs f 2,95

Te bestellen door storting of overschrijving op postrekeningnummer 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Postbus 114, Utrecht.

wat gezochte effecten in, zoals de jongen die vlak voor dat hij met zijn meisje gaat vrijen naar het akwarium loopt en ziet hoe twee vissen bij gebrek aan een vrouwtje voor elkaar pronken en het door Develing schijnbaar toevallig gebruik maken van bepaalde radio-muziek respectievelijk het geluid van een koekoeksklok tijdens hetzelfde gebeuren tussen de jongen en het meisje, er blijft voldoende aan wezenlijke informatie over om voor zichzelf te reageren, of wel communicatie tot stand te brengen. — Bijvoorbeeld — door de meisjes en vrouwen in — De Maagden — een psychisch leven te geven, dat gezien theorie, Develing terecht heeft wegelaten. Het is slechts één mogelijkheid om iets met de — De Maagden — te doen. Bedenkend dat volgens Develing een projekt beschouwd moet worden als een gebruiksartikel, moet — De Maagden — ook als voorlichtingsmateriaal op middelbare scholen en vormingscentra te gebruiken zijn. Het produkt, de werkelijkheid, is er degelijk genoeg voor. En verdient inderdaad zijn plaats, zoals in — Het einde van de roman — wordt gesuggereerd, in de konsumentengids. Echter dan wel graag met de aantekening dat de werkelijkheid op drie plaatsen niet klopt: Het merk op de fles jenever is onjuist, een straatnaam en een huisnummer klopt niet. Desondanks aanbevolen. In het bijzonder aan het ministerie van C.R.M. met het oog op subsidie voor het volgende projekt. Al was het maar om Develing en zijn medewerkers een verdere kans te geven de afstand schrijver — lezer op hun wijze te verkleinen. En niet in de laatste plaats om het volgend, projekt goedkoper uit te kunnen brengen.

— De Maagden — van Enno Develing, is een uitgave van Manteau N.V., prijs f 13,90. — Het einde van de roman — verscheen eveneens bij Manteau N.V., kost f 6,90.

Dick Zaal.

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 40 ct aan postzegels insluiten.

(adv.)

nieuwe publicaties

Graag willen wij de aandacht vestigen op een aantal publicaties, die kortgeleden zijn verschenen en verkrijgbaar zijn bij het Humanistisch Verbond.

H. J. Blackham-Humanism

Op grond van een aantal veronderstellingen omschrijft Blackham achtereenvolgens een humanistisch mensbeeld, een maatschappij en de „humanist himself”. Uitvoerig gaat hij in op de humaniora en de kunst, en de traditie van het humanistisch denken. Tenslotte geeft hij een beschrijving van de vormen waarin humanistische ideeën zijn geïnstitutionaliseerd en van alles wat daarmee samen hangt.

Dit in het Engels geschreven boekje is gezien de inhoud bijzonder voordelig.
Prijs f 3,50 (224 blz.).

Julian Huxley — Relegie zonder openbaring

Van grote betekenis is de verschijning van de Nederlandse vertaling van het boek van Julian Huxley — Religion without revelation.

Op de omslag lezen wij:

In dit boek ligt de gedachtenwereld voor ons van de man die in 1959 Teilhard de Chardin bij het Britse publiek inleidde, zeggende dat deze een brede wetenschappelijke kennis verbond aan een diepe religieuze ervaring en aan een streng gevoel voor waarheid.

Deze karakteristiek is in het bijzonder van toepassing op Julian Huxley zelf, die in dit boek zegt:

„In de tweede plaats zou (dit boek) naar ik hoop, kunnen dienen mij aan de lezer voor te stellen als iemand die ondervonden heeft dat problemen van religieuze aard van vitaal belang kunnen zijn en wiens levensloop — vaak op wonderlijke wijze — gewijzigd werd door zijn pogingen een uitweg te vinden uit de religieuze moeilijkheden waarmee hij geconfronteerd werd, die zijn wil en emoties, evenals zijn verstand, bij dat proces heeft ingeschakeld.”

Huxley eindigt zijn boek aldus:

„Ik geloof in transhumanisme”; als er maar eerst voldoende mensen zijn die dit naar waarheid kunnen zeggen, dan zal de mensheid op de drempel staan van een nieuwe bestaansvorm, net zo verschillend van de onze als de onze is van die van de Pekingmens. En dan zal de mensheid eindelijk bewust haar ware roeping vervullen.

Wij zouden willen zeggen:

„Dit boek moet u lezen en herlezen. U zult dan ongetwijfeld erkennen, dat dit één van de boeken is, die u niet graag meer zult willen missen.”

Prijs f 8,90 — (208 pag.).

Tenslotte vestigen wij uw aandacht op de geheel bijgewerkte brochurelijst. Wij zenden u deze graag op aanvraag toe.

Bestellingen bij voorkeur door storting of overschrijving op postrekening 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond met vermelding van het door u gewenste op het girokaartje.

mist

Zie — als schimmen staan de bomen
Langs de vage weg te dromen.

Ik vind mijn weg slechts bij de schijn

Der lantaarns die een voor een

Uit de mist te voorschijn komen.

Wonderstille grijze wereld

Waarin alle klank verdoft

En de eigen ademtocht

Ritmisch uitblaast

Bij het gaan

Door de oude lindelaan.

S. Dijkstra

Van week tot week

Radio (Hilv. II)

Zondag 27 oktober 9.45—10.00 uur: Pien Hienekamp: Een typisch vrouwenprobleem.

Zondag 3 november 9.45—10.00 uur: J. P. van Praag: Humanisme: doel of middel.

Zondag 10 november 9.45—10.00 uur: M. G. Rood: titel nog niet bekend.

Zondag 17 november 9.45—10.00 uur: H. Bongers: titel nog niet bekend.